

YÜKLENİYOR...

Bizim kuşağımız büyük bir savaş görmedi,
büyük bir buhran yaşamadı ama bizim de bir savaşımız var.

Chuck Palahniuk, *Dövüş Kulübü*

Yeni Dünya Düzeni

Bulanık zamanlardan geçiyoruz. Öyle ki içinde bulunduğumuz zamanla ilgili tahliller yapmak, başat aktörlerin değişen söylemlerini anlamlandırmak ve bu söylemler arasında bireysel kimliklerimizi tanımlamak neredeyse imkansız hale geldi. Kuşkusuz bu bulanıklığın oluşmasında yaklaşık yüz yıldır parçası olmaktan kaçamadığımız 'yeni dünya düzeni' söyleminin rolü büyük. Peki neydi bu 'yeni dünya düzeni', bu düzenin hedefleyicileri kimlerdi ve 'eski'den farkı neydi?

Yeni Dünya Düzeni söyleminin ortaya çıkışını, ilk paylaşım savaşı olan Birinci Dünya Savaşı'nın ardından gerçekleştirilen 1919 Paris Barış Konferansı'na dayandırmak mümkün. Bu konferansta, dünyayı yönetmeye ve tüm doğal kaynakları sömürmeye karar vermiş bir avuç küresel elit bir araya gelmiş ve 'tek dünya devleti' hedefine giden çekirdek bir yapılanmanın inşasını başlatmışlardır. Bu doğrultuda geliştirilen yeni terminoloji – küreselleşme, değişim, diyalog, terörizm, barış gibi kavramların sürekli tekrarlanması – ve medya organları, toplumların farkında olmadan, aldatılarak/ gizlice manipüle edilmesinde küresel elitin kullandığı en önemli araçlardır. Yeni Dünya Düzeni, hedefini gerçekleştirme yolunda bir taraftan bireylere düşünmeden, sorgulamadan mutlu ve özgür olabilecekleri yeni bir hayat biçimi sunarken bir taraftan da küresel şirketlerin oluşturduğu ağlar aracılığıyla bireylerin tek tek denetlenmesini, kontrol altında tutulmasını sağlar. Modernite fikriyle ortaya çıkan ulus-devlet anlayışının artık modası geçmiştir ve toplumların yönetimi devletlerden, çokuluslu şirketlere devredilmelidir. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Barack Obama'nın danışmanlığını yapan ve perdenin arkasındaki adam olarak tanımlanan Zbigniew Brzezinski bu durumu "Ulus-devletlerin bağımsızlık tanımı artık değişiyor. Uluslararası tekeller ve bankalar küresel ekonomiyi yönetiyorlar."¹ sözleriyle özetler.

Gilles Deleuze'e göre bu durum, Foucault'nun tanımıyla modern toplumun disiplin mekanlarının yerini küresel dünyanın denetim mekanlarının almasıyla açıklanabilir. Sınırları tanımlı, birbirini takip eden ama her defasında disiplini yeniden örgütleyen 'kapatıp-kuşatma'

¹ Bu konuda daha kapsamlı bir araştırma için bkz. Banu Avar, *Kaçın! 'Demokrasi' Geliyor*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.

mekanları (aileden okula, okuldan kışlaya, kışladan fabrikaya), yeni dünya düzeni söyleminin serbest hareket ve özgürlük vaadinin etkisiyle tanımsızlaşmış, sınırları bulanıklaşmıştır. Yeni denetim mekanizması kendini şiddet üzerinden değil, toplumların kontrolünde çok daha etkili olan, uzlaşma üzerinden örgütler. Denetleyen ve toplum arasında süregelen uzlaşma üzerinden bireyler, salt tüketim pratiğine indirgenen gündelik hayatları ile haz illüzyonunun içine çekilirken kapitalist sistem de kendi meşruiyetini sağlamlaştırır.² Deleuze, modern toplumun disiplin mekanları ile yeni dünya düzeninin denetim mekanlarını açıklamak için "makine" metaforunu kullanır. Disiplin toplumları enerji ile çalışan makinelerle teçhizatlandırılırken denetim toplumları, üçüncü türden makinelerle – bilgisayarlarla – işlerler.³ Kapatılmış, modern toplumun normlarına göre eğitilmiş, üretken ve itaatkar bireyin yerini sınırları tanımsız bir şebeke içinde mobilize olmuş, tüketen ve sorgulamayan birey alır.

Sanal Ortam⁴

Otomatizasyon sürdükçe insanın tüm organları kuruyup gidecektir –
düğmeye basan parmağı dışında.

Frank Lloyd Wright

Bugün, yeni dünya düzeni söyleminin denetim mekanizması, bu üçüncü türden makinelerin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla çeşitliliğini ve bağlayıcılığını arttırmıştır. Bireylerin her türlü bilgiye ve metaya erişimini kolaylaştıran elektronik ortam ve cihazları, gündelik hayatın her alanına nüfuz ederek bireysel bütünlüğü parçalamış, yeni toplumsal ve mekansal pratikler ortaya çıkarmıştır. İçinde barındırdığı kodlar, simgeler ve göstergelerle gündelik hayatın bir çeşit temsilini oluşturan bu sanal ortam, bireyin iletişim alanını tüm dünyayı kapsayacak şekilde genişletirken eylem alanını, bulunduğu mekandan çıkmasını gerektirmeyecek kadar daraltmıştır. Her türlü sınırı ortadan kaldıran, mesafeyi öldüren yeni iletişim teknolojilerinin başlattığı dönüşüm Harvey tarafından "zaman-mekan sıkışması" olarak tanımlanır:

...mekan telekomünikasyonun yarattığı bir 'küresel köy'e ve ekonomik ve ekolojik karşılıklı bağımlılıklardan örülmüş bir 'uzay gemisi dünya'ya doğru küçüldükçe ve zaman ufkumuz sonunda içinde bulunduğumuz andan başka bir şey kalmamacasına kısaldıkça (şizofrenin dünyası), mekansal ve zamansal dünyalarımızın sıkışması duygusunun hakimiyetiyle başa çıkma zorunluluğu ile karşı karşıya kalırız.⁵

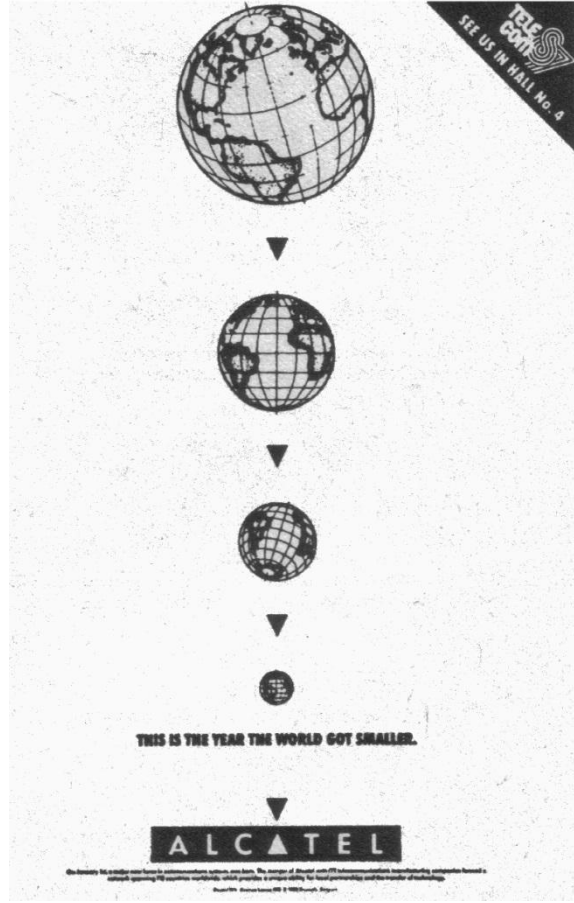
² Güven Arif Sargın, "Denetim ve Nesneleştirilmenin Aracı Olarak Kamusal Mahremiyet", *Arredamento Mimarlık*, sayı: 2006/04, ss. 53-56.

³ Gilles Deleuze, "Denetim Toplulukları", çev. Ulus Baker, 1992.

<http://www.korotonomedya.net/kor/index.php?id=6,24,0,0,1,0> [Erişim: 23.03.2014]

⁴ 'Sanal ortam' kavramı, internet teknolojilerinin sunduğu sosyal medya, blog, forum, e-posta gibi her türlü bilgi ve iletişim ağını tanımlamak için kullanılmıştır.

⁵ David Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, çev. S. Sarvan, İstanbul: Metis Yayınları, 1997, s.270.

Resim 1. Alcatel'in 1987 tarihli bir reklamı/ Küçülen dünya imgesi (Harvey'den, 1997)

'Yer'e bağlı, bedensel pratiklerle tanımlanan fiziksel mekan algısının yerini her türlü yerel özelliklerden yalıtılmış, sınırlarından kurtulmuş, nicel değerlere sahip soyut/sanal mekan algısı almıştır artık. Bu sınırsızlığın bağlamdan kopuk olarak örgütlediği sanal mekanlar bireyde 'bir yere ait olmama/ her yere ait olma' hissi yaratırlar ve küresel dünyanın ürettiği 'yok-mekan'⁶ tipolojisinin son üyesidirler. Kimliksel, ilişkisel ve tarihsel olarak tanımlanamayan 'yok-mekan' kavramını Augé şu şekilde açıklar:

Klinikte dünyaya gelinen ve hastanede ölünen, geçiş noktaları ve geçici uğraşların (otel zincirleri, eğlence mekanları...) ya gösterişli ya da insani olmayan kipsellikler halinde çoğaldıkları, aynı yaşanan mekanlar da olabilen ulaşım araçlarının girift bir şebeke halinde geliştikleri, geniş alanlara, bankamatiklere ve kredi kartlarına alışkın kişinin "dilsiz" tecimin jestleriyle yeniden tanıştığı dünya.⁷

Kapitalist üretimle doğrudan bağlantısı olan bu dünyanın denetim aracı nicel değerler ve metindir. Önceden kurgulanmış/ tarifli bir iletişim ağının sunduğu olanaklar içinde bireyler

⁶ Augé tarafından *lieu* ve *non-lieu* olarak adlandırılan kavram İngilizce'ye 'place', 'non-place'; Türkçe'ye 'yer', 'yer-olmayan' olarak çevrilmiştir. Fakat bu çalışmada, kavramın içinde barındırdığı toplumsal ve düşünsel boyutlar dikkate alınarak, 'mekan', 'yok-mekan' tanımı tercih edilmiştir.

⁷ Marc Augé, *Yer Olmayanlar - Üst Modernliğin Antropolojisine Giriş*, çev. T. Ilgaz, İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1997, s.86.

rastlantı ve diyalogu terk ederek sürekli hizmet karşılığında denetlenmeyi ve yönlendirilmeyi kabul eden pasif göstergelere indirgenir. Sanal ortam içinde birey tarafından gerçekleştirilen her eylem kontrol altında tutulurken insan, kendine ve çevresine yabancılaşır.

Her şey zıttını içinde barındırır!

(...) pratiğin, ne tür sabit bir temsil şeması içinde olursa olsun, bağlandığı şamandıradan kaçma gibi münasebetsiz bir âdeti vardır.⁸

David Harvey

Fakat, unutulmuş bir nokta var ki, birey her ne kadar yeni dünya düzeni söylemi ile kapitalist denetim aygıtlarının kontrolünde örgütlenen alanlara dahil olmaktan kaçınmasa da kendine ait bir var oluş alanı yaratma eğilimindedir. Gelişen iletişim teknolojisi bir taraftan kapitalist sistem için sınırsız bir denetim aygıtını tanımlarken diğer taraftan bireyler için etkin kullanıldığında özgürleştirici olanaklar barındırmaktadır. Bu durumun en güncel örneği olarak 2013 Haziran ayında gerçekleşen 'Gezi Direnişi'ni göstermek mümkün. Bilgi çağında 'iktidarın gözü' olarak bireyleri denetleyen sosyal medya, içinde barındırdığı – belki de hiçbir gerçek mekanın barındırmadığı ölçüde – özgürlük ve demokrasi olanaklarının değerlendirilmesiyle bilindik olanı ters-yüz etmiştir. Sanal ortamın tariflediği pratikleri baştan kurgulayarak iktidarın denetim aygıtını başkaldırı aracına dönüştüren bu hareketler, Augé'nin tanımladığı 'yok-mekan' kavramından çok daha karmaşık bir dünya içinde yaşadığımızın bir kanıtıdır. Mekana değil insana ait bir özellik olan bağlam, kimlik, ilişki tanımlamak – elektronik bilgi ve iletişim ağlarıyla kuşatılmış olsa dahi – insan var olduğu sürece devam edecektir. Vassaf, 'Gezi Direnişi'ni ve benzeri hareketleri "doğaya, başka canlılara duyarlı, modernizmin hızından, tüketimin hırsından haz duymayan ve hiyerarşiyi reddeden yeni bir küresel kültür"ün oluşmasını sağlayacak olan kırılma noktaları olarak değerlendirmiştir.⁹ Egemen düzenin sonunun 'Gezi Direnişi' benzeri hareketlerde olduğunu savlarsak 'yeni dünya düzeni' söyleminin ürettiği dünyanın da 'yeni' olma durumunun artık geçerli olmadığını iddia edebiliriz.

⁸ David Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, çev. S. Sarvan, İstanbul: Metis Yayınları, 1997, s.231.

⁹ Gündüz Vassaf, *Medeniyet, Kültür, Sanat*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s.17.